

Prof. Dr. Hıfzı TOPUZ

İ.Ü. İletişim Fakültesi

FRANSA'DA İLETİŞİM TEKELLERİ

Fransa'da basın tröstlerinin kurulmasını önlemek için ilk girişimler İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde yapıldı. Fransa Alman işgalinden kurtulmuştu, çok coşkulu günler yaşıyordu. Almanlarla işbirliği yapmış olan bütün gazeteler kapatılmış ve basimevlerine devlet el koymuştu. Daha ortada ne bir basın tröstü vardı, ne de basın tekel. Direnişçilerin o günlere kadar gizli gizli dağıttıkları "Résistance" gazeteleri artık sokaklarda kapışılıyordu.

İşte böyle bir hava içinde **De Gaulle** hükümeti bir kararname çıkarttı. 26 Ağustos 1944'te yayınlanan bu kararname özgür bir basın anlayışına, gazetelerde çoğulculuğa, açıklığa ve saydamlığa dayanıyordu.

Yani, gazeteleri kimlerin çıkarttıkları her üç ayda bir açıklanacak, basını ellerinde bulunduranlar hiç gizli kalmayacak ve herşey açıklığa kavuşacaktı.

Kararnamede hiç kimsenin bir gazeteden fazlasına sahip olamayacağı dolaylı bir biçimde belirtiliyordu.

Basının yabancı hükümetlerden yardım alması ve çıkar sağlaması da kesinlikle yasak ediliyordu.

Ne yazık ki, bu coşkulu hava uzun zaman sürmedi. Direniş gazeteleri çıkartanlar yönetim bakımından pek başarılı olmadılar, basın gittikçe daha büyük yatırımları gerektiriyordu. Bu ise büyük sermaye işiydi. Direniş basınının yöneticileri teker teker gazetelerini ellerinden çıkardılar. **Le Monde** gibi birkaç gazetenin dışında hepsi büyük sermayeye teslim oldu. Gazeteleri ellerine geçirenler gerekli gördükleri zaman bunları birleştirip tek yönetim altına alıyorlardı.

Gazetelerin sayısı yıldan yıla azaldı. Ufaklar elendiler, kalanlar güçlülerin ellerinde toplandı.

İşte basında "**concentration**" dediğimiz olay Fransa'da böyle başladı. 50'li, 60'lı yıllarda bir basın sorunu çıktı ortaya; basında çoğulculuk günden güne yok oluyordu. Mesleksel dernekler "**Concentration**"ların önlenmesi için büyük kampanyalara giriştiler. Basının yeni patronları 1944 kararnamesini hiçe sayıyorlardı. Hükümet de basının bu kararnameye uyması için hiçbir şey yapmıyordu. Bu konu Avrupa Konseyinde bile uzun uzun tartışıldı.

Tam bu sıralarda, 1957 yılında, Fransız basınında **Robert Hersant** adlı bir kişiden söz edilmeye başlandı. Çünkü o yıla kadar kimsenin önemsemediği bu kişi irili ufaklı dergileri satın alarak bir şebeke kurmaya yöneliyordu.

Kimdi bu Robert Hersant?

Hersant 1920'de Fransa'nın Batısında, **Nantes** yakınlarında ufak bir kentte dünyaya gelmiş. Önce reklâmcılık işleri yapmış, pek başarılı olamamış, 1950'de de **Auto-Journal** adlı 15 günlük bir gazete çıkartmış ve bu iş çok tutmuş. Halkın otomobile düşkünlüğü düşünülecek olursa böyle bir gazete nasıl tutmaz? O zamana kadar da kimse böyle bir gazete çıkarmayı düşünmemiş,

Hersant bu işi tutturduktan sonra ünlü uçak yapımcısı **Marcel Dassault**'dan hıfızlık bir dergi satın almaya kalkmış. **Dassault**'nun "**Semaine de France**" adıyla çıkarttığı bu dergi pek para getirmiyormuş ki ünlü fabrikatör bunu **Hersant**'a devredivermiş.

Ama **Hersant** bu dergiye öyle bir tiraj kazandırmış ki, **Dassault** dört yıl sonra dünyanın parasını vererek kendi dergisini geri almış. Derginin adını da değiştirmiş. Dergi "**Jours de France**" olmuş. Bu dergi halâ Fransa'nın en büyük dergilerinden biri.

Hersant bakmış ki bu iş çok tutuyor, 1957'de başlamış Paris çevresinde ve ufak kentlerdeki günlük gazeteleri satın almaya: "**Le Courrier du Centre**" "**Eclair du Berry**" "**Cantal Indépendant**"..

1957-60 yıllarında bu taşralı gazete patronu irili ufaklı gazeteleri, dergileri toplamaya başlayınca bir kıyamettir koptu. **Hersant**'a karşı savaş açıldı.

Açıldı da ne oldu? **Hersant** 1969'da **Lille**'in en büyük gazetesi "**Nord-Matin**"i satın aldı, ertesi yıl "**Havre-Presse**'i" sonra da **Rouen**'da yayınlanan "**Paris-Normandie**"yi.

Bu olay sırasında bir Fransız gazeteci: "Ne olur, diyordu, it ürür kervan yürür."

Hersant ertesi yıl Paris basınına el attı. Önce "**Le Figaro**", ardından "**France-Soyuzir**" **Hersant** imparatorluğuna bağlandılar. Derken **Hersant**'ın elinde bulunan gazetelerin sayısı 19'a yükseldi. Ya dergiler? Onlar da bir o kadar.

Ağustos 1944 tarihli Basın kararnamesi böylece artık rafa kaldırılmış oluyordu. Hani hiç kimse bir gazeteden fazlasına sahip olamayacaktı? Hani basına açıklık ve saydamlık getirilecek, çoğulculuğa saygı gösterilecekti? Fransızlar basına saygı diye saygı duruşunda bulundular.

Bu sırada Sosyalistler seçimleri kazanıp iktidara geldiler. Artık **Hersant** imparatorluğunu yıkmanın tam zamanı sayılırdı.

Gazeteciler feryadı basıyorlardı: "Bir gazetenin, yazı işleri kadrosu ile birlikte bir mal gibi satılması mutlaka önlenmelidir. Basın hiçbir denetim altında olmadan kapitalizmin kurallarına göre anarşik bir karmaşa içine düşmüştür. Bu mudur basın özgürlüğü? Basın tekelleri yıkılmayacak mı?"

Ünlü siyasal bilimci **Maurice Duverger**: "Basın özgürlüğünün korunması için özel önlemler almak gerekir. Gazeteler yalnız piyasa koşullarına göre işleyen ekonomik firmalar değildir, diyor ve İnsan Hakları Bildirgesinin 11'inci maddesine dayanarak her kişinin konuşma, yazma ve düşüncelerini özgürce yayma hakkına saygı gösterilmesini istiyordu".

İşte bu önerilerin ve başkaldırıların ışığında **Pierre Mauroy** hükümeti bir basın yasası tasarısı hazırlayarak bunu 1983 ortalarında Meclise sundu.

Yeni tasarı şu ilkelere dayanıyordu:

- Bir kişi ulusal çapta dağıtımı olan ancak bir gazete'ye ve bölgesel bir tek gazete'ye sahip olabilir.
- Kişinin sahip olduğu günlük gazetelerin tirajı ülke'deki tiraj toplamının % 15'ini geçemez.
- Basında saydamlığın sağlanması için Cumhurbaşkanı'nın, Meclis, Senato, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay başkanlarının seçtikleri kişilerden bir komisyon oluşturulur.

Bu tasarı Mecliste ve sağcı basında büyük olaylar yarattı. **Hersant** "Basın özgürlüğü elden gidiyor" diyerek yaygarayı kopardı.

Tasarı bazı değişikliklerle Parlamento'dan geçti ama bu kez de Anayasa Mahkemesi 1984 sonlarında bu yasanın geçmiş yıllar için geçerli olamayacağına karar verdi: Böylece **Hersant** kurtulmuş oluyordu; Sosyalistler iktidarda oldukları halde **Hersant**'la baş edemediler ve büyük bir yenilgiye uğradılar.

Bir süre sonra da Sağcılar iktidara geldiler, 1984 yasası toprağa verildi. O sıralarda **Hersant** boş durmamış "**Progrès de Lyon**" gibi bazı gazeteleri de ele geçirmişti.

Chirac başbakan olunca "**Léotard Yasası**" denen yeni bir basın yasası hazırlattı. Bu tasarıyı Meclis 1986 Haziranında kabul etti. Yeni yasa bir kişinin sahip olabileceği gazetelerin tirajlarının ulus çapındaki tiraj toplamının % 30'una kadar olabilmesine izin veriyordu. **Hersant** Devlet içinde Devlet kurmuştu; bayram etti.

Yeni yasa media sahiplerine bir de göstermelik sınır koydu: Bir kimse iletişim alanlarının ancak ikisinde egemenlik kurabilecekti. Yani televizyon, radyo, kablolu TV ve basınla sınırlanan dört alanın dördünde birden egemenlik kurulması yasak ediliyordu! Ama **Hersant**'ın hem basında hem de Televizyonda egemenlik kurması yasak değildi.

Hersant ondan sonra da televizyona, radyoya ve haber ajanslarına el attı. Böylece Fransa'nın en güçlü "**Multimedia**" şebekelerini oluşturdu.

Ama işin bunlarla da bitmediğini görüyoruz. Bakın son yılların haberlerine: **Hersant** İspanya basınına ele geçirmeye çalışıyor, **Hersant** Belçika'da gazete satın alıyor, **Hersant** Portekiz'de ortaklıklar kuruyor. Çokuluslu ortaklıkların kuralları işte bunlar.

Geçen yıl Sosyalistler yeniden iktidara geldiler ama, bu kez göreceli bir çoğunlukla Devrimci yasalar yapacak güçte değildiler. Geçen dönemdeki başarısızlıklarını da göz önünde tutarak köklü bir yasa işine girişmediler.

Bugün Fransa'da okurların beşte biri **Hersant**'ın çıkarttığı gazetelerden ya da dergilerden birini okuyor ve Sosyalist hükümet **Hersant**'la bağ edemiyor.

Hachette grubu:

Fransız basınında yalnız **Hersant** imparatorluğu mu var?

Hayır, ama tekellerin en güçlüsü **Hersant**'inki. **Hersant**'nın yıllık cirosu 1986'da 6 milyar 300 milyon Franktı. Bu toplam 1988'de 8 milyara ulaştı.

Onu **Hachette** grubu izliyor. **Hachette**'in yıllık cirosu 1986'da 4 milyar kadardı. 1988'de bu sayı 7 buçuk milyara çıktı.

Hachette Fransa'da iki büyük gazete ve birçok dergi yayınlıyor. Bunların en ünlüleri **Elle**, **Télé 7 Jours**, **France-Dimanche**, **Journal de Dimanche** ve **Ici-Paris**.

Hachette bunların yanı sıra Amerika, İngiltere, İspanya, İtalya, Hong-Kong, Suudi Arabistan, Birleşik Arab Krallığı ve İsveç'te de çeşitli yayınları yönetiyor.

Hachette'in **Paris-Match**'ı yayınlayan **Filipachi** grubu ile ortaklığı var. Bu grup **Hachette**'in hisselerinin % 35'ini satın almıştı. İki grup birlikte çalışıyor.

Hachette-Filipachi grubunun on dilde yayınladıkları magazinlerin sayısı 74. Tiraaj toplamı 650 milyon.

Hachette bir süre önce Amerika'nın en ünlü yayın evlerinden biri olan **Diamandis**'i ele geçirmişti, geçen yıl da Amerika'nın en büyük yayınevi **Grolier**'i satın alarak dünyanın bir numaralı magazin yayıncısı oldu. Basın ve yayıncılıktaki cirosu 20 milyar Franga yükseldi.

Yıllardan beri birbirleriyle amansız bir savaş içinde olan bu iki büyük holding'ten sonra sırada şu gruplar yer alıyor:

- **Editions Mondiales**. Yıllık ciro bir buçuk milyar (1986'da). Belli başlı yayınlar: **Télé-poche**, **Nous Deux**, **İntimité**, **Grands Reportages**..

- **Editions Amaury**. (Ciro: Bir buçuk milyara yakın). Başlıca yayınları: **Le Parisien Libéré**, **l'Equipe**..

- **Prisma Presse**. (Ciro: 1 milyar 200 milyon). Başlıca yayınlar: **Géo**, **Voici**..

- **CEP Communication**. (Ciro 1 milyar). Bu grubun hisselerinin % 38,5'u **Havas**'a aittir. **Havas** ortaklığı bundan 152 yıl önce dünyanın ilk büyük haber ajansının yaratıcısı **Havas**'ın kurduğu bir ortaklıktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında **Havas** Almanlarla işbirliği yaptığı için ajans kapatılmış ve yerine AFP kurulmuştur. **Havas** firması da

hisselerinin yarısından fazlası devletin elinde olan bir ortaklığa dönüşmüştür. **Havas** özellikle reklâmcılık, turizm ve yayıncılık alanlarında çalışır. Yıllık cirosu 10 milyar Frangı aşar.

- **Ouest-France**: Bir taşra kenti olan **Brest**'te yayınlanan **Ouest-France** yıllardan beri Fransa'nın en çok satan gazetesi sayılıyor. **Ouest-France** sahibinin kurduğu firmanın da elinde çeşitli dergiler var. (Ciro 1 milyar).

- **Boyard-Press**: Katolik gazete ve dergiler grubu. (Ciro 1 milyar).

Özel Televizyonlar:

1) Canal Plus

Fransa'da özel sektörün televizyona el atması 1984'te başlar. O zaman iktidara gelmiş olan Sosyalistler televizyonda devlet tekelinin kaldırılmasında sakınca görmediler. **Canal Plus** denen dördüncü kanalın kuruluşu özel sektöre bırakıldı.

Bu kanalın bugün de ortakları şunlar:

- **Havas** ortaklığı. % 40-45 oranında. (Bu ortaklığın hisselerinin % 50,5'inin Devletin elinde bulunduğunu belirtelim.)

- **Société Générale** % 20 (Fransa'nın en büyük bankalarından biri.)

- **Su Ortaklığı** % 15 (**Compagnie Générale des Eaux**.)

Hisselerin öbür bölümleri çeşitli özel ortaklıkların elinde bulunuyor.

2) LA 5

Bu kanal da 1985'te ilk Sosyalist hükümet döneminde özel sektöre bırakıldı. Ünlü İtalyan televizyon kralı **Berlusconi** ile ünlü Fransız iş adamlarından **Seydoux** bu kanalın imtiyazını aldılar. Sağcılar iktidara gelince imtiyazın yenilenmesi gerekti. Bu kez de basın kralı **Hersant**'la **Berlusconi**, birlikte bu kanalı ellerine geçirdiler.

Hersant ve Berlusconi % 25'er hisse ile LA 5 ortaklığına katıldılar. Öteki hisseler çeşitli gruplar arasında paylaşıldı. **Hersant** böylece televizyona da el atmış oldu.

3) M 6

Altıncı kanal denen M 6'nın hisselerinin % 25'i Lüksemburg Telediffusion ortaklığının elinde bulunuyor. % 10'u da eski basın krallarından **Amaury** grubunun elinde. Öteki hisseleri çeşitli bankalar paylaşmışlar.

4) TF 1

Chirac hükümeti kurulunca 1986'da ilk ele alınan işlerden biri Devlet televizyonu olan TF 1'in özelleştirilmesi oldu. Bu kanal Fransa'nın en çok izlenen ve en başarılı olan kanalıydı. **Chirac** mutlaka bunu özel sektöre bırakmak istedi. Bu konuda büyük

Geçen yıl Sosyalistler yeniden iktidara geldiler ama, bu kez göreceli bir çoğunlukla Devrimci yasalar yapacak güçte değildiler. Geçen dönemdeki başarısızlıklarını da göz önünde tutarak köklü bir yasa işine girişmediler.

Bugün Fransa'da okurların beşte biri **Hersant**'in çıkarttığı gazetelerden ya da dergilerden birini okuyor ve Sosyalist hükümet **Hersant**'la baş edemiyor.

Hachette grubu:

Fransız basınında yalnız **Hersant** imparatorluğu mu var?

Hayır, ama tekellerin en güçlüsü **Hersant**'inki. **Hersant**'nın yıllık cirosu 1986'da 6 milyar 300 milyon Franktı. Bu toplam 1988'de 8 milyara ulaştı.

Onu **Hachette** grubu izliyor. **Hachette**'in yıllık cirosu 1986'da 4 milyar kadardı, 1988'de bu sayı 7 buçuk milyara çıktı.

Hachette Fransa'da iki büyük gazete ve birçok dergi yayınlıyor. Bunların en ünlüleri **Elle**, **Télé 7 Jours**, **France-Dimanche**, **Journal de Dimanche** ve **Ici-Paris**.

Hachette bunların yanı sıra Amerika, İngiltere, İspanya, İtalya, Hong-Kong, Suudi Arabistan, Birleşik Arab Krallığı ve İsveç'te de çeşitli yayınları yönetiyor.

Hachette'in **Paris-Match**'ı yayınlayan **Filipachi** grubu ile ortaklığı var. Bu grup **Hachette**'in hisselerinin % 35'ini satın almıştı. İki grup birlikte çalışıyor.

Hachette-Filipachi grubunun on dilde yayınladıkları magazinlerin sayısı 74. Tiraaj toplamı 650 milyon.

Hachette bir süre önce Amerika'nın en ünlü yayın evlerinden biri olan **Diamandis**'i ele geçirmişti, geçen yıl da Amerika'nın en büyük yayınevi **Grolier**'i satın alarak dünyanın bir numaralı magazin yayıncısı oldu. Basın ve yayıncılıktaki cirosu 20 milyar Franga yükseldi.

Yıllardan beri birbirleriyle amansız bir savaş içinde olan bu iki büyük holding'ten sonra sırada şu gruplar yer alıyor:

- **Editions Mondiales**. Yıllık ciro bir buçuk milyar (1986'da). Belli başlı yayınlar: **Télé-poche**, **Nous Deux**, **İntimité**, **Grands Reportages**..

- **Editions Amaury**. (Ciro: Bir buçuk milyara yakın). Başlıca yayınları: **Le Parisien Libéré**, **l'Equipe**..

- **Prisma Presse**. (Ciro: 1 milyar 200 milyon). Başlıca yayınlar: **Géo**, **Voici**..

- **CEP Communication**. (Ciro 1 milyar). Bu grubun hisselerinin % 38,5'u **Havas**'a aittir. **Havas** ortaklığı bundan 152 yıl önce dünyanın ilk büyük haber ajansının yaratıcısı **Havas**'ın kurduğu bir ortaklıktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında **Havas** Almanlarla işbirliği yaptığı için ajans kapatılmış ve yerine AFP kurulmuştur. **Havas** firması da

hisselerinin yarısından fazlası devletin elinde olan bir ortaklığa dönüşmüştür. **Havas** özellikle reklâmçılık, turizm ve yayıncılık alanlarında çalışır. Yıllık cirosu 10 milyar Frangı aşar.

- **Ouest-France**: Bir taşra kenti olan **Brest**'te yayınlanan **Ouest-France** yıllardan beri Fransa'nın en çok satan gazetesi sayılıyor. **Ouest-France** sahibinin kurduğu firmanın da elinde çeşitli dergiler var. (Ciro 1 milyar).

- **Boyard-Press**: Katolik gazete ve dergiler grubu. (Ciro 1 milyar).

Özel Televizyonlar:

1) Canal Plus

Fransa'da özel sektörün televizyona el atması 1984'te başlar. O zaman iktidara gelmiş olan Sosyalistler televizyonda devlet tekelinin kaldırılmasında sakınca görmediler. **Canal Plus** denen dördüncü kanalın kuruluşu özel sektöre bırakıldı.

Bu kanalın bugün de ortakları şunlar:

- **Havas** ortaklığı. % 40-45 oranında. (Bu ortaklığın hisselerinin % 50,5'inin Devletin elinde bulunduğunu belirtelim.)

- **Société Générale** % 20 (Fransa'nın en büyük bankalarından biri.)

- **Su Ortaklığı** % 15 (**Compagnie Générale des Eaux**.)

Hisselerin öbür bölümleri çeşitli özel ortaklıkların elinde bulunuyor.

2) LA 5

Bu kanal da 1985'te ilk Sosyalist hükümet döneminde özel sektöre bırakıldı. Ünlü İtalyan televizyon kralı **Berlusconi** ile ünlü Fransız iş adamlarından **Seydoux** bu kanalın imtiyazını aldılar. Sağcılar iktidara gelince imtiyazın yenilenmesi gerekti. Bu kez de basın kralı **Hersant**'la **Berlusconi**, birlikte bu kanalı ellerine geçirdiler.

Hersant ve Berlusconi % 25'er hisse ile LA 5 ortaklığına katıldılar. Öteki hisseler çeşitli gruplar arasında paylaşıldı. **Hersant** böylece televizyona da el atmış oldu.

3) M 6

Altıncı kanal denen M 6'nın hisselerinin % 25'i Lüksemburg Telediffusion ortaklığının elinde bulunuyor. % 10'u da eski basın krallarından **Amaury** grubunun elinde. Öteki hisseleri çeşitli bankalar paylaşmışlar.

4) TF 1

Chirac hükümeti kurulunca 1986'da ilk ele alınan işlerden biri Devlet televizyonu olan TF 1'in özelleştirilmesi oldu. Bu kanal Fransa'nın en çok izlenen ve en başarılı olan kanalıydı. **Chirac** mutlaka bunu özel sektöre bırakmak istedi. Bu konuda büyük

tartışmalar oldu, televizyonda çalışanlar gösteriler düzenlediler. Bütün protestolara karşın 1987 başlarında TF 1 özel sektöre satıldı.

Bu ana kanalın hisseleri bugün şu ortaklıkların elinde bulunuyor:

a) **Bouygues:** % 25. Bu grubun 1987'deki cirosu yaklaşık 54 milyar Frank. Bu paralar yol ve yapı işlerinden Madelios gibi büyük mağazalardan ve otelcilikten kazanılıyor. **Bouygues** Fransa'nın en büyük iş adamlarından biri sayılıyor. 1 numaralı Tv kanalını ele geçirmekle de durumunu çok güçlendirmiş oldu.

b) **Max-Well:** Ünlü İngiliz basın kralı Robert Max-Well % 10'la TF 1'e ortak olunca bu kanal çok uluslu bir etkinlik kazandı.

TF 1'in öteki hisselerini çeşitli banka ve ortaklıklar bölüştüler.

Dört TV kanalı özel sektöre bırakılınca Devletin yönetiminde sadece iki kanal kaldı: Antenne 2 ve FR 3.

Genel Gözlemler:

- Fransa'da basının birkaç büyük ortaklığın elinde toplanması son otuz yılın çok önemli bir olayıdır. Ne var ki, bu "**Concentration**" eylemleri başlamadan çok önce devlet bunları önleyecek bir takım önlemler almaya yönelmişti.

- Bugün iletişim araçlarını ellerinde bulunduranlar "multi-media" yani çok amaçlı ortaklıklardır. Yani basını ellerine geçirenler televizyona ve çeşitli elektronik araçlara da el atmış firmalardır.

- Fransa'da iletişim alanında büyük güç kazanmış olan firmalar aynı zamanda başka ülkelerde de çeşitli işleri olan firmalardır. Yani, bunların yabancı ortakları vardır, bunlar çok ulusludur. Ulusal olayları değerlendirirken yalnız kendi çıkarları açısından değil, bağlı oldukları çok uluslu ortaklıklar açısından değerlendirirler. Tekelcilik çok uluslu ortaklıkların çıkarlarına yönelmiştir.